

bo namreč delo kot pomoč v gospodinjstvu pomenilo priložnost za redno ali občasno zaposlitev številnih žensk, podeželskih in mestnih, ter s tem možnost njihove delne, če ne popolne ekonomske in socialne emancipacije.

Literatura in viri

- Aškerc, 1908: Anton Aškerc, Akropolis in piramide, založba Schwentner, Ljubljana 1909.
- Barbič, 1983: Ana Barbič, The Farmer-worker in Yugoslavia: A Bridge Between the City and the Countryside. Sociologia Ruralis. Van Gorcum, The Netherlands, n. 4, 76-84.
- Barbič, 1990: Ana Barbič, Kmetov vsakdan, Ljubljana, Cankarjeva založba, 1990.
- Barbič, 1991: Ana Barbič, K »novemu« pojmovanju ruralnosti. V: Prihodnost slovenskega podeželja, ur.: Ana Barbič, Dolenjska založba, 1991, 15-30.
- Balie da latte. Una forma peculiare di emigrazione temporanea, ur. Daniela Perco, Comunita Montana Feltrina, Centro per la Documentazione della Cultura Popolare, Feltre, 1984.
- Inga Brezigar, Terenski zapisi in magnetofonski posnetki intervjujev z goriškimi podeželskimi ženami, 1997-1998, Arhiv Goriškega muzeja, Grad Kromberk, Nova Gorica.
- Mojca Dumančič, filmski prispevek o razstavi Žene-matere-dojilje, razpete v boju za vsakdanji kruh med družino in tujino, Goriški

- muzej, 1994, produkcija RTV Slovenija, Ljubljana, 1994.
- Kukar-Simončič, 1988: Stanka Kukar, Marjan Simončič, Siva ekonomija v Jugoslaviji, Siva ekonomija v svetu in Jugoslaviji, Delavska enotnost, Ljubljana, 1988, 121-148.
- Makuc, 1993: Dorica Makuc, Aleksandrinke, Goriška Mohorjeva družba, Gorica, 1993.
- Pečnik, 1902: Karel Pečnik, Slovenci v Egiptu, Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1902, Gorica 1901, citirano po: Makuc, 1993: 34-37.
- Puhar, 1982: Alenka Puhar, Prvotno besedilo življenja, ČGP DELO - Globus Ljubljana, 1982.
- Prešeren, Zbrana dela: France Prešeren, Zbrano delo II, Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev, ur. Janko Kos, Ljubljana, 1966.
- Tušek, 1986: Ivan Tušek, Novi rimski reliefni kamni iz Ptuja, Arheološki vestnik 37, 1986, 348-369.

Polona Šega

REŠETAR IZ RIBNIŠKE DOLINE NA DUNAJU

»Rojen sem trinajstega leta na Hosti, doma sem rojen. Vasica Jelovec je imela deset hiš, zdaj jih je enajst. Fantov nas je bilo šest, jaz sem sedmi otrok,«¹ je začel pogovor Dominik Bartol, ko sem ga leta 1991 obiskala v njegovi delavnici na Dunaju. Odlomke iz pogovorov z njim in z drugimi informatorji navajam po zvočnem zapisu, toda, po Veri Smole, kot prenos iz narečja v knjižnem jeziku približan pokrajinski pogovorni jezik.²

»Mati je imela trinajst otrok, ostalo jih je pri življenju pa deset.«

V avstrijsko prestolnico je prišel leta 1931 na povabilo prijatelja iz njegove vasi, ki je bil krošnjar in pozimi kostanjar. »Kolega je bil tukaj, Cvar Filip, pa mu je bilo dolgčas. Mi je pisal. Je rekel: »Pridi gor, imam stanovanje že pripravljeno! ... Že itak sem hotel iti malo od doma, ker je bilo doma samo delo, nič drugega. Dosti dela, težko delo. Sem moral sam vse pokosit, smo imeli osem glav živine. Fantiček, star petnajst, šestnajst let sem moral najtežja dela delati. Sem si pa včasih zaželel ... Sosedji ... So bili bolj revni, niso imeli toliko za delat. So šli poleti na kopanje. Jaz pa moker od znoja, da je vse od mene teklo. Sem jim bil pa malo nevoščljiv. Oni so imeli malo njivice, da so krompir in čebulo vsadili. Potem, za vse svete, sem pa odšel ... Jaz sem rekel materi ... Mati je bila pri nas glavna, oče je bil večji del v Ljubljani.« Oče je bil knjigovez in trgovec z lesom, pred prvo svetovno vojno tudi deželni poslanec in župan v Sodražici.«³

Na Dunaju se je pridružil prijatelju Cvaru, v zimski sezoni pekel kostanj na Schönbrunnerstrasse 113. preostali del leta pa v okolici mesta izdeloval, prodajal in

Dominik Bartol pred svojo delavnico v tretjem dunajskem okraju leta 1991 (Foto: Polona Šega)

popravljal sita, rešeta in rete, pa tudi druge lesene izdelke. Leta 1933 je odšel k vojakom v Novi Sad, leta 1934 se je vrnil. Opustil je peko kostanja in le krošnjarij z lesenimi izdelki. Pozimi je ostajal v mestu in prodajal po gostilnah, pekarnah, kavarnah, slaščičarnah. Spomladi je šel na podeželje. Sodeloval je tudi s svakom Francem Šilcem iz Grdega Dola in prijateljskoma Ivanom Perovškom ter Janezom Oražmom iz Sodražice. »Je šel z njim, pa mu je dajal nekaj denarja. Kakor si je fant zaslužil. To smo rekli »hlapec«. On je bil gospodar čez vse, tisti Filip Cvar, Oražem je šel pa z njim. Za hlapca, no. Za pajdaša ga ni mogel vzeti. Prvič ni znal nemško, ni znal mogoče še sita narediti ali kaj vem, kako je bilo. Ne vem tako točno, kajne.«⁴ V Absdorfu ali Grossweikersdorfu so najemali stanovanjski prostor v lokalni gostilni, v žargonu krošnjarjev imenovan »kvartir«. Od tod so se z blagom na enosnem vozičku, »garnu«, peš ali s kolesom odpravljali na tedenske krošnjarske poti po okolici – tako kot so počeli drugi rojaki iz Ribniške doline vse do konca druge svetovne vojne. »Šile iz Grdega Dola je bil začetnik z rešetarijo. V Absdorfu so začeli. Vsi štirje so se pri njem učili. En drugega so potegnili za sabo,«⁵ je povedal Franc Peček, ki je po drugi svetovni vojni pomagal Bartolu pri izdelovanju sit in rešet. Radi so peli in igrali na glasbila, zlasti na tamburice, tudi na harmoniko in kitaro, s čimer so bili prepoznavni v novem okolju. »Al' to so bili muzikantje!«⁶ »Gostilničar je rekel: »Prinesite harmonike, zaigrajte malo.« Pa smo šli, pa smo dobili liter vina, pa kaj za jesti tudi.«¹ Pred drugo svetovno vojno so sprejemali denarno plačilo, medvojno pa so samo »zamenjavali«, tj. menjali

v naravi za jajca, meso, maslo, mast, mleko, moko, tudi pšenico. Če živili sami niso porabili, so zamenjali za kaj drugega. V krošnjarskem žargonu so »obžirali«. Beseda, popačenka nemške besede »hausieren« v pomenu krošnjariti, je pomenila krošnjarjenje na podeželju od hiše do hiše in sprejemanje plačila v denarju in/ali naravi. »'Siebmocher ist do!' sem kričal noter, ko sem prišel. Vrata odprl, pa kričal noter. Rabite kaj? ... Ni bil lep kšeft. Zame ni bilo to ... Mladi smo bili, zdravi smo bili, nam se ni težko zdelo. Želel sem si pa res malo boljšega življenja. To je bilo bolj cigansko, veste, okoli kolovratiti. Človek si pa želi življenja kot ljudje. Normalno.«⁷

1 Informator Dominik Bartol, Dunaj, odlomek iz pogovora iz leta 1991.

2 O načinih zapisovanja govornega jezika: Vera Smole, Folklorist med prevajanjem in zapisovanjem, v: Traditiones, 23, Ljubljana, 1994, str. 143–154.

3 Franc Bartol (ur.), Spomini, Bartolovi in njihov čas, tipkopis, brez navedene letnice, str. 18–19, 21–23, 34–37. Kopijo izvirnika hrani muzej v Ribnici.

4 Informator Janez Lovšin, Zapotok, odlomek iz pogovora iz leta 1997.

5 Informator Franc Peček, Dunaj, odlomek iz pogovora iz leta 1991.

6 Informator Štefka Peček, Dunaj, odlomek iz pogovora iz leta 1991.

7 Informator Dominik Bartol, odlomek iz pogovora iz leta 1991. »Siebmocher ist do!« (narečno) – »Rešetar je tukaj!«

Po drugi svetovni vojni se je osredotočil na izdelovanje in prodajo na debelo. Delal je v delavnici, ki mu jo je začasno prepustil neki usnjar, vendar se ta ni vrnil iz vojne in delavnica je ostala Bartolu. Naročila so prihajala iz vse Avstrije, celo iz ZDA in Urugvaja. »Sreča ni Dominika Bartola nikoli zapustila, tudi tedaj ne, ko je napočil čas plastike,«⁸ je zapisal Michael Reichel v članku Rešetarjeva sreča na zemlji, objavljenem v prilogi avstrijskega časnika Die Presse leta 1989.

V Sloveniji je na vsebino Reichlovega članka opozoril Ivan Martelanc z Ministrstva za zunanje zadeve RS, tedaj zaposlen na Turistični zvezi Slovenije. V dopisu Gospodarski zbornici Slovenije z dne 10. januarja 1990 je menil, da bi ta dunajski Slovenec »zaslužil tudi našo simbolično zahvalo: za zvestobo, ki jo izkazuje dolga desetletja temu tipično slovenskemu suhorobarskemu poklicu oziroma kar poslanstvu in svojemu poreklu. Zagotovo je eden tistih, ki v situ življenja na tujem ni padel skozi in se obdržal: socialno, ekonomsko in nacionalno.«⁹ Martelanc je s pozornostjo in vztrajnostjo dosegel, da je Bartol še istega leta prejel Urbanovo nagrado občine Ribnica za ohranitev domače obrti izdelovanja lesenih izdelkov in s tem ribniškega izročila na Dunaju,¹⁰ da je prav tako leta 1990 Silvana Meixner posnela prispevek o njem za avstrijsko nacionalno televizijo ORF¹¹ in da je leta 1991 Drago Medved objavil v Delu članek o njegovi življenjski poti.¹²

Bartol je bil med tistimi krošnjarji z lesenimi izdelki iz Ribniške doline, katerih izselitev iz domačega okolja je bila trajna, in ne le sezonska. Po drugi svetovni vojni se je poročil z Avstrijko in o stalni vrnitvi v Slovenijo ni razmišljal. Na Dunaju se je uveljavil in ostal. »Tukaj imam eksistenco, lepo stanovanje, hišo imam na deželi, vrtove imam, v petek, sobote, nedelje sem zunaj, delam na vrtu, tako da mi čas min(Ker ... sedet pa ležat ... ni bila moja navada nikoli, ne res. Skozi – šestdeset let, kot sem že rekel – se vedno gibljem in delam,« je povedal v prispevku za avstrijsko televizijo.

Večina krošnjarjev z lesenimi izdelki iz Ribniške doline je začela krošnjariti v otroških letih, ko so kot pomočniki spremljali očeta ali bili »za hlapca«, kot so dejali, drugim izkušenim krošnjarjem. V drugo, tudi pogosto, skupino so spadali tisti, ki so se dejavnosti oprijeli šele po poroki, če je bil krošnjar nevestin oče ali kdo drug iz njenega ožjega sorodstva. Bartol ni spadal v nobeno omenjeno skupino. Po podatkih, ki jih imam na voljo, je bil tudi edini med krošnjarji, ki je bil sin deželnega poslanca in župana. Že ta podatka nas opozarjata, kako dragocene so lahko analize življenjskih zgodb. Omajejo prehitre sklepe in posplošene mnenje. Pri tem, po Mariji Makarovič, »znova in znova spoznavamo, kako vsaka pripada samo enemu, enkratnemu in osebnostno neponovljivemu človeku in kako je vsaka svet zase in vsaka neizmerna v svojem duhovnem bogastvu in življenjskem izkustvu.«¹³

Pred nekdanjo Bartolovo delavnico v tretjem dunajskem okraju leta 1996 (Foto: Polona Šega)

8 Michael Reichel, Eines Siebmachers Glück auf Erden, v: Die Presse (Schaufenster), Dunaj, 28. december 1989, str. 30–31.

»Das Glück hat Dominik Bartol nie verlassen, auch nicht, als das Plastik-Zeitalter angebrochen war.«

9 Dopis Ivana Martelanca z dne 10. januarja 1990, št. 32/90 – IM/MM, Turistična zveza Slovenije, Ljubljana.

10 Gradivo, ki zadeva podelitev Urbanove nagrade Dominiku Bartolu, hrani muzej v Ribnici.

11 Silvana Meixner – režija, »Siebmacher« – Dominik Bartol, televizijska oddaja Heimat, fremde Heimat, ORF, Dunaj, 1990, 5'25.

12 Drago Medved, Kranjci so rešetarili domala v vsakem dunajskem okraju, v: Delo, 33, Ljubljana, št. 26, str. 10.

13 Marija Makarovič, Predgovor, v: Marija Makarovič in Mojca Ramšak (ur.), Vrednotenje življenjskih pričevanj – Evaluation of Biographies, Celovec, 1997, str. 11.